

rooted in ‘this Weberian-Marxian tradition’ (p. 255-256). He also points out that the question of periodization, central to determine the scope of the historiography of capitalism and its future perspectives, is closely related to the problem of defining what is understood as capitalism.

Overall, the volume represents an important contribution to what is certainly a booming area of research. Despite its heterogeneity, the different essays discuss a wide range of topics and show the diversity and richness of the field. With the introductory and final sections, the editors also succeed in posing theoretical challenges that will hopefully encourage more scholars, from different parts of the world, to engage in a global discussion of capitalism, its history and its future. The book, in sum, shows that the editors have a strong point when they make the case for the “advantages in using capitalism as an analytical concept in historical studies” (p. 6).

Lucas Poy

Universidad de Buenos Aires – CONICET

Noot

¹ Jennifer Schuessler, ‘In History Departments, It’s Up With Capitalism’, *The New York Times*, April 6, 2013.

Bart Delbroek. *In de put. De arbeidsmarkt voor mijnwerkers in Belgisch-Limburg, 1900-1966*. [Maaslandse Monografieën, 79.] (Hilversum: Verloren, 2016). 245 p. (Proefschrift Vrije Universiteit Brussel 2011) ISBN 9789087045500.

DOI: 10.18352/TSEG.964

Eén van de meest spectaculaire voorbeelden van de transformatie van een agrarische naar een industriële maatschappij voltrekt zich in de eerste decennia van de twintigste eeuw in Limburg met de inplanting van een volledig nieuwe sector die niet of nauwelijks ingebed is in de bestaande maatschappelijke structuren. Nieuwe werkgevers implementeren er hun eigen maatschappelijk model – de maakbare samenleving zo men wil – dat stoelt op autoritaire gezagsverhoudingen en een sterke hiërarchie. Ze stuiten hierbij wel op het probleem van een ‘falende’ arbeidsmarkt. Het is dit sleutelement, dat Bart Delbroek nader onderzoekt in zijn proefschrift dat hij in 2011 aan de Vrije Universiteit Brussel verdedigde. Hij plaatst de betrokken partijen, de mijnpatroons en de arbeidskrachten in een ‘arena’ en heeft hierbij aandacht voor machts- en afhankelijkheidsrelaties. Bijzonder is dat het accent ligt op de materiële organisatie van het werk en het dagelijkse gedrag

van de werkgevers en de individuele mijnwerkers. Met zijn perspectief 'from below' kiest de auteur voor de moeilijke weg en verlaat hij de gangbare paden van de analyses die aantonen hoe de overheid de arbeidsmarkt in toenemende mate reguleert en structureert.

Delbroek hanteert hoofdzakelijk een thematische benadering. In een eerste hoofdstuk besteedt hij aandacht aan de ontstaansgeschiedenis van het nieuwe bekken, vooral vorm gegeven door de kapitaalstructuren tegen een achtergrond van toenemende sociale interventie van de overheid. In de volgende twee hoofdstukken plaatst hij een aantal aspecten van vraag- en aanbodzijde van de arbeidsmarkt tegenover elkaar waarbij onder meer de conjunctuur op de steenkoolmarkt, de demografische ontwikkeling en het profiel van de buitenlandse mijnwerkers aan bod komen.

Vervolgens wordt een drietal thema's aangesneden die het machtsoverwicht van de mijndirecties illustreren: lonen en sociale voordelen, de rekrutering van het personeel en de opleiding tot mijnwerker. De loonstelsels zijn gericht op het individualiseren van het personeelsbestand. De globale verloning, de zogenaamde *employment packages* met onder meer huisvesting of kinderbijslag, staan steeds in relatie tot de disciplineren van de mijnwerker. Verder toont Delbroek het stuitend gebrek aan opleidingsinitiatieven aan in de mijnsector. Het is wachten tot de jaren 1950 vooraleer de mijndirecties het nut van dergelijke initiatieven lijken in te zien. Het is een opmerkelijk verschil met de evolutie in Nederlands-Limburg, onderzocht in het proefschrift van Serge Langeweg, waar ondanks gelijkaardige verschuivingen in arbeidsorganisatie meer aandacht is voor de vorming van jonge mijnwerkers.

De mijnpatroons in Belgisch-Limburg zetten vooral in op een kwantitatieve oplossing van het arbeidsmarktprobleem. Dit blijkt duidelijk uit hun rekruteringspolitiek waarbij één doel voorop staat: de onmiddellijke inschakeling van de nieuwe arbeiders in het productieproces. Het is duidelijk dat investeringen in *human capital* geen prioriteit hadden en dat de maatregelen van de mijndirecties gebaseerd waren op de overweging dat ze er niet in slaagden controle te krijgen over de individuele arbeiders, laat staan de arbeidsmarkt. De Limburgse mijnwerker mocht dan al veel zwakker staan in de 'arena' in vergelijking met de werkgever, een passieve actor was hij in geen geval. Delbroek verwijst hiervoor naar de onafhankelijkheidsstrategieën van seizoensarbeid of absentisme die hij ten volle benutte. Hij concludeert dat de mijnpatroons in Limburg bijgevolg toch niet zo almachtig waren als doorgaans gesteld en nooit controle kregen over individuele arbeiders. Het is jammer dat in dit opzicht de archieven van de Werkrechtscorraden over het hoofd werden gezien.

De keuze van de auteur voor een arenamodel is tegelijkertijd de sterkte en de zwakte van het onderzoek. In weinig andere sectoren stelt de confrontatie tussen

kapitaalkrachtige werkgevers en individuele arbeiders zich zo scherp als in de mijnsector. Het overschaduwde de rol van de derde actor op de arbeidsmarkt: de regulerende overheid. In zijn conclusie verwijst Delbroek naar de prominent aanwezige overheid maar dit blijkt onvoldoende uit het onderzoek. De bewijsvoering voor een sterk regulerende overheid is trouwens zwak. Zo was de sociale wetgeving van 1911 eerder een symbolische compensatie voor de mislukte hervorming van de mijnwetgeving met een prominente rol voor de overheid (pp. 28-29). De rol van de Administratie van het Mijnwezen blijft sterk onderbelicht hoewel hiervoor een breed scala aan bronnenmateriaal beschikbaar is en dit slechts in geringe mate benut werd. Hetzelfde geldt voor een comparatieve analyse met de ontwikkeling in Nederlands-Limburg waar de Staatsmijnen een hoofdrol speelden in de arbeidsmarktarena.

Een kanttekening dient eveneens geplaatst te worden bij de periodisering van het onderzoek. De arbeidsmarkt van de schachtafdieping is sterk verschillend van deze nadat de mijnen vanaf 1917 in exploitatie komen. De thematische indeling laat overigens onvoldoende toe de ontwikkelingen in de tijd te situeren. Zo komen de spectaculaire tekorten op de arbeidsmarkt na de Tweede Wereldoorlog onvoldoende aan bod of blijft de conjuncturele impact op de arbeidsverhoudingen in de periode 1931-1935 onderbelicht. Ondanks deze kritische noten biedt het werk talrijke nieuwe inzichten.

Guy Coppieters, Algemeen Rijksarchief Brussel

Raymund Schütz, *Kille Mist. Het Nederlandse notariaat en de erfenis van de oorlog*. (Amsterdam: Boom 2016), 592 p. (Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam 2016) ISBN 9789089534446.

DOI: 10.18352/TSEG.972

Recht en rechtsbedeling rondom de Tweede Wereldoorlog heeft de belangstelling van juristen en historici volop. Recent verscheen *Kille mist. Het Nederlandse notariaat en de erfenis van de oorlog*, van de hand van Raymund Schütz, die op deze studie november 2016 aan de Vrije Universiteit promoveerde bij Wouter Veraart. Het boek is eerder gerecenseerd door Roes in het *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie*.¹ Het is een mooie studie over een onderwerp uit een groter en hoogst belangwekkend thema, dat voor allen van belang zal blijven: voorkomen van of herstellen van ontrecting van personen of groepen. Veraart promoveerde zelf een decennium geleden op dat thema.² Schütz onderzocht nauwgezet in een goed leesbare stijl hoe notariaat en individuele notarissen zich opstelden in